

Iwona Gross-Sondej¹, Jerzy Soja^{1,2}, Krzysztof Śladek², Grażyna Pulka³, Wojciech Skucha⁴,
Ewa Niżankowska-Mogilnicka¹

¹Oddział Kliniczny Kliniki Pulmonologii, Szpital Uniwersytecki w Krakowie

Kierownik: prof. dr hab. n. med. E. Niżankowska-Mogilnicka

²Pracownia Torakoskopii i Bronchoskopii, II Katedra Chorób Wewnętrznych *Collegium Medicum*, Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

Kierownik: prof. dr hab. n. med. K. Śladek

³Poradnia Alergologiczna, Szpital Uniwersytecki w Krakowie

Kierownik: dr n. med. G. Pulka

⁴Samodzielny Publiczny Zespół Opieki Zdrowotnej w Proszowicach, Oddział Pulmonologiczny

Kierownik: dr n. med. W. Skucha

Pomiar bronchospastycznych eikozanoidów w przewlekłej obturacyjnej chorobie płuc

Measurement of bronchoconstrictive eicosanoids in chronic obstructive pulmonary disease

Promotorski projekt badawczy nr rej.: 2 P05B 017 28

Abstract

Introduction: The aim of the study was the evaluation of the concentration of $9\alpha11\beta$ prostaglandin F_2 — a stable metabolite of prostaglandin D_2 (PGD_2) and leukotriene E_4 (LTE_4) in stable and exacerbated COPD patients.

Material and methods: 29 COPD patients aged 73 ± 8.34 , mean $FEV_1 = 48.64 \pm 15.75\%$ of predictive value and 29 healthy controls aged 57.48 ± 10.86 , mean $FEV_1 = 97.17 \pm 13.81\%$ of predictive value participated in this study. Samples of urine and blood were taken from COPD patients during exacerbation and in stable state of the disease; LTE_4 was determined in urine using commercial enzyme immunoassay (EIA) and $9\alpha11\beta$ prostaglandin F_2 ($9\alpha11\beta PGF_2$) — stable metabolite of PGD_2 was evaluated in blood and urine using GC/MS.

Results: LTE_4 concentration in urine (677.15 vs. 436.4 pg/mg of creatinine; $p = 0.035$) and $9\alpha11\beta PGF_2$ in blood serum (5.35 vs. 3.07 pg/ml; $p = 0.007$) were significantly higher in exacerbated COPD patients than in control group. There was no difference in LTE_4 level in urine and $9\alpha11\beta PGF_2$ in blood serum between exacerbated and stable COPD. The urinary $9\alpha11\beta PGF_2$ concentration did not differ between all studied groups. We found a positive correlation between smoking history and the urine LTE_4 level ($r = 0.395$; $p = 0.002$) as well as blood $9\alpha11\beta PGF_2$ concentration ($r = 0.603$; $p = 0.001$) in COPD patients.

Conclusions: $9\alpha11\beta PGF_2$ and LTE_4 level in urine did not differ between the stable COPD group and the control group. We also did not find any difference between LTE_4 level in urine and $9\alpha11\beta PGF_2$ in blood and urine between exacerbated and stable COPD. Finally, LTE_4 concentration in urine and $9\alpha11\beta PGF_2$ in blood occurred to be significantly higher in exacerbated COPD patients than in control group.

Key words: COPD, LTE_4 , PGD_2 , bronchoconstrictive eicosanoids

Pneumonol. Alergol. Pol. 2012; 80, 2: 120–126

Streszczenie

Wstęp: Celem pracy była ocena stężenia leukotrienów cysteinylowych oraz $9\alpha11\beta$ -prostaglandyny F_2 — stabilnego metabolitu prostaglandyny D_2 (PGD_2) u pacjentów z przewlekłą obturacyjną chorobą płuc (POCHP) w okresie zaostrzenia i w okresie stabilizacji objawów choroby.

Materiał i metody: Badaną grupę stanowiło 29 chorych na POCHP w wieku $73 \pm 8,34$ roku, z natężoną objętością wydechową pierwszosekundową (FEV_1) $48,64 \pm 15,75\%$ wartości należnej. W okresie zaostrzenia oraz stabilizacji objawów

Adres do korespondencji: dr n. med. Iwona Gross-Sondej, Oddział Kliniczny Kliniki Pulmonologii Szpitala Uniwersyteckiego w Krakowie, ul. Skawińska 8, 31–066 Kraków, tel./faks: (12) 430 51 47, e-mail: iwong@poczta.onet.pl

Praca wpłynęła do Redakcji: 4.03.2011 r.

Copyright © 2011 Via Medica

ISSN 0867–7077

POChP oznaczano stężenie leukotrienu E_4 (LTE_4) w moczu metodą immunoenzymatyczną oraz stężenie $9\alpha11\beta$ -prostaglandyny F_2 ($9\alpha11\beta PGF_2$) w moczu i w surowicy metodą chromatografii gazowej sprzężonej ze spektrometrią mas (GC/MS). Grupa kontrolna: 29 osób w wieku $57,48 \pm 10,86$ roku, FEV_1 $97,17 \pm 13,81\%$ wartości należnej.

Wyniki: Stwierdzono znamienne wyższe stężenia LTE_4 w moczu ($677,15$ v. $436,4$ pg/mg kreatyniny; $p = 0,035$) oraz $9\alpha11\beta PGF_2$ w surowicy ($5,35$ v. $3,07$ pg/ml; $p = 0,007$) u chorych na POChP w okresie zaostrzenia w porównaniu z grupą kontrolną. Nie obserwowano różnic dotyczących stężeń LTE_4 w moczu i $9\alpha11\beta PGF_2$ w surowicy między chorymi ze stabilną POChP i grupą kontrolną oraz między zaostrzeniem POChP a stabilnym okresem choroby. Stężenia $9\alpha11\beta PGF_2$ w moczu nie różniły się między badanymi grupami. Stwierdzono dodatnią korelację między liczbą wypalonych papierosów a stężeniami LTE_4 w moczu ($r = 0,395$; $p = 0,002$) i $9\alpha11\beta PGF_2$ w surowicy ($r = 0,603$; $p = 0,001$) w zaostrzeniu POChP.

Wnioski: Oznaczane w moczu stężenia LTE_4 i $9\alpha11\beta PGF_2$ u chorych na POChP w okresie stabilnym nie różnią się istotnie od osób zdrowych. Stężenia tych eikozanoidów w moczu oraz $9\alpha11\beta PGF_2$ w surowicy w zaostrzeniu POChP są zbliżone do stężeń w okresie stabilnym. U chorych na POChP w okresie zaostrzenia obserwowano natomiast znamienne wyższe stężenia LTE_4 w moczu i podwyższone stężenia $9\alpha11\beta PGF_2$ w surowicy w porównaniu z osobami zdrowymi.

Słowa kluczowe: POChP, LTE_4 , PGD_2 , eikozanoidy

Pneumonol. Alergol. Pol. 2012; 80, 2: 120–126

Wstęp

Przewlekła obturacyjna choroba płuc (POChP) wraz z astmą oskrzelową są zaliczane do grupy chorób charakteryzujących się obecnością przewlekłego procesu zapalnego dróg oddechowych i miąższu płuc, którego następstwem jest ograniczenie przepływu powietrza w oskrzelach i które w przypadku POChP charakteryzuje się niepełną odwracalnością [1–3]. Powszechnie znane są różnice w komórkowych mechanizmach zapalenia, jego lokalizacji, mediatorach biorących w nim udział oraz rodzaju przebudowy dróg oddechowych. Najlepiej wyrażone są one w przypadku niepalącego chorego na astmę umiarkowaną oraz chorego palącego tytoń z umiarkowaną postacią POChP. Wraz ze wzrostem ciężkości obu chorób granica między nimi zaciera się, prowokując pytanie o zasadność tak arbitralnego podziału.

W ciężkiej astmie cechującej się niewielką odwracalnością obturacji po lekach rozszerzających oskrzela oraz opornością na leczenie glikokortykosteroidami systemowymi obserwuje się zwiększoną liczbę neutrofilów w wycinkach z błony śluzowej oskrzeli oraz w materiale pobranym na drodze płukania oskrzelowo-pęcherzykowego (BAL, *bronchoalveolar lavage*), a u chorych zmarłych z jej powodu zwiększony odsetek limfocytów CD8(+) [4–7]. U części chorych na POChP stwierdza się natomiast obecność charakterystycznych dla astmatycznego zapalenia granulocytów kwasochłonnych w płwocinie, materiale z BAL i w wycinkach błony śluzowej oskrzeli, których liczba wzrasta w zaostrzeniach choroby, z czym wiąże się także wzrost stężenia charakterystycznego mediatora, jakim jest eozynofilowe białko kationowe (ECP, *eosinophil cationic protein*) oraz wzmożona ekspresja czynników chemotaktycznych [8–10].

W biopsjach z błony śluzowej oskrzeli chorych na POChP obserwowano również tradycyjnie kojarzone z chorobami alergicznymi komórki tuczne, których liczba ulegała zmniejszeniu w trakcie leczenia glikokortykosteroidami, czemu towarzyszyło złagodzenie nasilenia objawów [9]. Udział mastocytów w rozwoju obturacji oskrzeli wiąże się z jednej strony z syntezą proteaz, takich jak tryptaza, chymaza i elastaza, doprowadzających do uszkodzenia struktury oskrzeli, wywołujących ich nadreaktywność oraz nasilających sekrecję śluzu, a z drugiej — z syntezą i wydzielaniem najsilniejszych mediatorów skurczu oskrzeli — leukotrienów cysteinylowych i prostaglandyny D_2 [12–15]. Biorąc pod uwagę powyższe spostrzeżenia, interesujący wydaje się potencjalny udział eozynofili i mastocytów oraz mediatorów przez nich syntetyzowanych i wydzielanych w patogenezie obturacji dróg oddechowych u chorych na POChP.

Celem niniejszej pracy była ocena stężenia leukotrienu E_4 (LTE_4) oraz $9\alpha11\beta PGF_2$ — stabilnego metabolitu prostaglandyny D_2 u chorych na POChP w stabilnym okresie choroby oraz w czasie zaostrzenia.

Materiał i metody

Badaniem objęto 29 chorych na POChP (8 kobiet, 21 mężczyzn) w wieku 54–86 lat (śr. wieku $73 \pm 8,34$ roku). Średnia wartość natężonej objętości wydechowej pierwszosekundowej ($FEV_{1,forced}$ *expiratory volume in 1 second*) w okresie stabilnym w badanej grupie chorych wynosiła $1,22 \pm 0,45$ l ($48,64 \pm 15,75\%$ wartości należnej). Wartość FEV_1 mierzona u chorych w czasie zaostrzenia była znamienne niższa w porównaniu z pomiarami wykonanymi w okresie stabilizacji objawów choroby ($p = 0,003$). U 11 chorych (37,93%)

stwierdzono postać umiarkowaną, u 15 chorych (51,72%) postać ciężką, a u 3 pacjentów (10,34%) bardzo ciężką postać choroby.

Grupę kontrolną stanowiło 29 osób (15 kobiet i 14 mężczyzn) w wieku 56–80 lat, ze średnią wiekiem $57,48 \pm 10,86$ roku, zarówno palących tytoń, jak i niepalących, u których nie stwierdzono objawów POChP, astmy ani alergii, a stężenie całkowitego IgE w surowicy oraz liczba eozynofili w krwi obwodowej były w granicach normy. Średnia wartość FEV_1 wynosiła $2,71 \pm 0,61$ l ($97,17 \pm 13,81\%$ wartości należnej). Dodatkowo za kryterium wykluczenia przyjęto obecność mastocytozy układowej, niestabilnej duszniczy bolesnej oraz zawału serca z uwagi na znaczną aktywację mastocytów w tych chorobach.

Pacjentów z wcześniej rozpoznaną POChP kwalifikowano do badania w pierwszych trzech dniach od początku zaostrzenia. Zaostrzenie definiowano jako nagłe nasilenie dolegliwości ze strony układu oddechowego (duszności, kaszlu, odkształcania) w porównaniu z wyjściowym stanem stabilnym, wymagające modyfikacji dotychczas stosowanego leczenia w trybie ambulatoryjnym lub w warunkach szpitalnych. Rozpoznanie i klasyfikację zaostrzenia oparto na kryteriach opisanych przez Anthonisena i wsp. [16]. W zależności od liczby i rodzaju prezentowanych objawów zaostrzenia podzielono na trzy typy — łagodne, umiarkowane i ciężkie. W momencie włączenia do

badania na podstawie spirometrii oceniano FEV_1 , jako jeden ze wskaźników ciężkości zaostrzenia, oraz pobierano próbki krwi i moczu w celu oznaczenia stężenia $9\alpha 11\beta PGF_2$ w osoczu i moczu metodą chromatografii gazowej połączonej ze spektrometrią mas (GC/MS, *gas chromatography/mass spectrometry*) (Hewlett Packard, Palo Alto, Stany Zjednoczone), LTE_4 w moczu metodą *enzyme-linked immunosorbent assay* — ELISA (Cayman Chemicals, Ann Arbor, Stany Zjednoczone), eozynofilii bezwzględnej we krwi metodą mikroskopową w komorze Burkera i IgE całkowitego w surowicy metodą nefelometryczną (Dade Behring, Newark, Stany Zjednoczone). Materiał do badania pobierano przed włączeniem typowego leczenia zaostrzenia. W okresie poprzedzającym zaostrzenie pacjentów leczono preparatami długodziałających β_2 -agonistów, 48,28% otrzymywało glikokortykosteroidy wziewne, a 41,38% systemowe w średniej dawce 5,55 mg w przeliczeniu na metylprednizolon.

W stabilnym okresie choroby, po około 2 miesiącach od zaostrzenia, przeprowadzano badanie spirometryczne w celu oceny stopnia ciężkości choroby oraz ponownie wykonywano analogiczne badania biochemiczne. Wszyscy chorzy w okresie stabilizacji objawów byli leczeni długodziałającymi β_2 -agonistami, 65,52% chorych otrzymywało wziewne glikokortykosteroidy, a 27,59% glikokortykosteroidy doustne w średniej dawce 4,7 mg w przeliczeniu na metylprednizolon (tab. 1).

Tabela 1. Charakterystyka grupy chorych i grupy kontrolnej

Table 1. Characteristic of the study group and control group

	Chorzy/Study group	Grupa kontrolna/Control group	
Liczebność/Number	n	29	29
Wiek (lata)/Age (years)	n $\pm$ SD	$71,38 \pm 8,34$	$57,48 \pm 10,86$
Kobiety/Women	n (%)	8 (27,59)	15 (51,72)
FEV_1 (l)	n $\pm$ SD	$1,22 \pm 0,45$	$2,71 \pm 0,61$
FEV_1 (%)	n $\pm$ SD	$48,64 \pm 15,75$	$97,17 \pm 13,81$
FVC (l)	n $\pm$ SD	$2,27 \pm 0,71$	$3,47 \pm 0,73$
FVC (%)	n $\pm$ SD	$70,74 \pm 15,72$	$102,3 \pm 15,10$
Palący/Smokers	n (%)	29 (100)	22 (75,86)
Aktualnie palący/Current smokers	n (%)	20 (68,97)	9 (31,03)
Ex-palacze/Ex-smokers	n (%)	9 (31,03)	13 (44,83)
IgE [IU/ml]	n $\pm$ SD	$66,32 \pm 70,03$	$47,92 \pm 32,49$
Eozynofile/Eosinophiles [n/ μ l]	n $\pm$ SD	232 ± 169	$188,45 \pm 106,09$
GCS systemowe/Systemic steroids	n (%)	12 (41,38)/8 (27,59)	0 (0)
GCS wziewne/Inhaled steroids	n (%)	14 (48,28)/19 (65,52)	0 (0)

FEV_1 (forced expiratory volume in 1 second) — pojemność wydechowa pierwszosekundowa; GCS — glikokortykosteroidy; IgE (immunoglobulin E) — immunoglobulina E; SD (standard deviation) — odchylenie standardowe

W grupie kontrolnej wykonywano spirometrię podstawową, a następnie oceniano stężenia badanych mediatorów w surowicy i moczu.

Wyniki

W próbkach moczu uzyskanych od chorych na POChP w okresie zaostrzenia stwierdzono znamienne wyższe stężenia LTE_4 w porównaniu z grupą kontrolną (677,15 v. 436,3 pg/mg kreatyniny; $p = 0,035$).

W stabilnym okresie choroby obserwowano nieistotnie niższe stężenia LTE_4 w próbkach moczu w porównaniu z okresem zaostrzenia, ale wyższe w porównaniu z grupą kontrolną (tab. 2).

W surowicy krwi chorych na POChP w okresie zaostrzenia stwierdzono znamienne wyższe stężenia $9\alpha11\beta\text{PGF}_2$ w porównaniu z grupą kontrolną (5,35 v. 3,07 pg/ml; $p = 0,007$).

Stężenie badanego metabolitu PGD_2 było wyższe w okresie zaostrzenia POChP w porównaniu z okresem stabilnym choroby. Wykazano bliską istotności statystycznej różnicę stężeń $9\alpha11\beta\text{PGF}_2$ między obydwooma okresami choro-

by (5,35 v. 3,81 pg/ml; $p = 0,068$). Średnie surowicze stężenia $9\alpha11\beta\text{PGF}_2$ w grupie chorych w okresie stabilnym choroby oraz w grupie kontrolnej nie różniły się istotnie (3,81 v. 3,07 pg/ml; $p > 0,05$) (tab. 3).

Nie stwierdzono istotnych różnic między średnimi stężeniami metabolitu prostaglandyny D_2 w próbkach moczu pobranych w okresie zaostrzenia oraz w okresie stabilizacji objawów choroby (0,46 v. 0,44 ng/mg kreatyniny $p > 0,05$). Także średnie stężenia $9\alpha11\beta\text{PGF}_2$ w moczu w grupie chorych na POChP zarówno w czasie zaostrzenia, jak i w okresie stabilnym nie różniły się istotnie od średnich stężeń prostaglandyny w grupie kontrolnej (0,46 v. 0,57 ng/mg kreatyniny; $p > 0,05$ i 0,44 v. 0,57 ng/mg kreatyniny; $p > 0,05$) (tab. 4).

Zaobserwowano dodatnią korelację między paleniem tytoniu wyrażanym w paczkołatach a stężeniem LTE_4 w moczu zarówno w okresie stabilizacji objawów POChP ($r = 0,574$; $p = 0,002$), jak i w czasie zaostrzenia ($r = 0,395$; $p = 0,041$) oraz między paleniem tytoniu a stężeniem $9\alpha11\beta\text{PGF}_2$ w surowicy w okresie zaostrzenia objawów POChP ($r = 0,603$; $p = 0,001$).

Tabela 2. Stężenia leukotrienu E_4 (LTE_4) w moczu w zaostrzeniu przewlekłej obturacyjnej choroby płuc (POChP), w stabilnym okresie choroby i u osób zdrowych

Table 2. Leukotriene E_4 (LTE_4) concentration in urine during exacerbation of chronic obstructive pulmonary disease (COPD), in stable COPD and in healthy controls

LTE_4 [pg/mg kreatyniny]	Zaostrzenie POChP/COPD exacerbation n = 27	Stabilna POChP Stable COPD n = 29	Zdrowi Control group n = 29	p		
				Zaostrz. v. stab. Exacerb. vs. stable	Zaostrz. v. zdrowi Exacerb. vs. control g.	Stab. v. zdrowi Stable vs. control g.
Średnia $\pm$ SD/Mean $\pm$ SD	677,15 $\pm$ 543	613,31 $\pm$ 719	436,3 $\pm$ 243	0,62	0,035	0,70
Mediana/Median	559	373	400			
Min. i maks./Min. & max.	(103–2646)	(56–3802)	(93–1117)			

SD (standard deviation) — odchylenie standardowe

Tabela 3. Stężenia $9\alpha11\beta\text{PGF}_2$ w surowicy w zaostrzeniu przewlekłej obturacyjnej choroby płuc (POChP), w stabilnym okresie choroby i u osób zdrowych

Table 3. $9\alpha11\beta\text{PGF}_2$ concentration in blood during exacerbation of chronic obstructive pulmonary disease (COPD), in stable COPD and in healthy controls

$9\alpha11\beta\text{PGF}_2$ [pg/ml]	Zaostrzenie POChP/COPD exacerbation n = 27	Stabilna POChP Stable COPD n = 29	Zdrowi Control group n = 29	p		
				Zaostrz. v. stab. Exacerb. vs. stable	Zaostrz. v. zdrowi Exacerb. vs. control g.	Stab. v. zdrowi Stable vs. control g.
Średnia $\pm$ SD/Mean $\pm$ SD	5,35 $\pm$ 5,35	3,81 $\pm$ 1,99	3,07 $\pm$ 1,05	0,068	0,007	0,225
Mediana/Median	3,6	3,1	2,9			
Min. i maks./Min. & max.	(1,2–30,2)	(1,0–9,5)	(1,2–5,6)			

SD (standard deviation) — odchylenie standardowe

Tabela 4. Stężenia $9\alpha 11\beta$ PGF₂ w moczu w zaostrzeniu przewlekłej obturacyjnej choroby płuc (POChP), w stabilnym okresie choroby i u osób zdrowych**Table 4. $9\alpha 11\beta$ PGF₂ concentration in urine during exacerbation of chronic obstructive pulmonary disease (COPD), in stable COPD and in healthy controls**

$9\alpha 11\beta$ PGF ₂ [pg/ml]	Zaostrzenie POChP/COPD exacerbation n = 27	Stabilna POChP Stable COPD n = 29	Zdrowi Control group n = 29	p		
				Zaostrz. v. stab. Exacerb. vs. stable	Zaostrz. v. zdrowi Exacerb. vs. control g.	Stab. v. zdrowi Stable vs. control g.
Średnia ± SD/Mean ± SD	0,49 ± 0,27	0,50 ± 0,35	0,62 ± 0,37	0,844	0,181	0,113
Mediana/Median	0,46	0,44	0,57			
Min. i maks./Min. & max.	(0,1–1,12)	(0,13–1,59)	(0,07–1,56)			

SD (standard deviation) — odchylenie standardowe

Dyskusja

W dotychczasowych badaniach nad mechanizmami chorób alergicznych, w tym astmy oskrzelowej, wiele uwagi poświęcono komórkom tuczny i ich mediatorom, między innymi prostaglandynie D₂ i leukotrienom cysteinylowym. Obecnie duże zainteresowanie budzi udział tych komórek w patogenezie POChP. Wyniki badań histopatologicznych wycinków z błony śluzowej oskrzeli chorych na przewlekłe zapalenie oskrzeli wykazały w obrębie nabłonka oraz gruczołów podśluzowych zwiększoną liczbę mastocytów [17]. W płucach palaczy tytoniu uzyskanych w następstwie resekcji z powodu raka stwierdzono obecność mastocytów w nabłonku drobnych oskrzeli [18]. Ich potencjalną rolę w patogenezie POChP zdaje się również sugerować wpływ leczenia wziewnymi glikokortykosteroidami na częstość zaostrzeń. Giżycki i wsp. wykazali po 3-miesięcznym okresie leczenia propionianem flutikazonu w dawce 1000 µg znaczące zmniejszenie liczby komórek tucznych w błonie śluzowej oskrzeli chorych na POChP, co łączyło się z redukcją kaszlu i objętości odkrztuszonej płwociny oraz zmniejszeniem liczby zaostrzeń [11].

Prostaglandyna D₂ jest obecnie uważana za najbardziej czuły i swoisty marker reakcji zapalnych przebiegających z udziałem mastocytów. Stężenie stabilnego metabolitu PGD₂ — $9\alpha 11\beta$ PGF₂ oznaczano w surowicy i w moczu w okresie zaostrzenia oraz stabilizacji objawów klinicznych. Stwierdzono znamienne wyższe stężenia $9\alpha 11\beta$ PGF₂ w surowicy w okresie zaostrzenia w porównaniu z grupą kontrolną. Różnica między stężeniami $9\alpha 11\beta$ PGF₂ w zaostrzeniu i w okresie stabilnym okazała się nieznamienna, aczkolwiek bliska istotności statystycznej (p = 0,068), co prawdopodobnie wynikało ze zbyt małej liczebności

grupy chorych. Stężenia metabolitu PGD₂ w osoczu w grupie kontrolnej i w okresie stabilizacji choroby nie różniły się. Oceniając stężenia $9\alpha 11\beta$ PGF₂ w moczu nie stwierdzono znamienych różnic między grupami.

Jak dotychczas ukazało się niewiele prac poświęconych badaniu samej PGD₂ lub jej metabolitów u chorych na POChP, z którymi można by porównać uzyskane wyniki. Jedynie Montuschi i wsp. stwierdzili, że stężenie metabolitu PGD₂ (metoksy-PGD₂) w powietrzu wydechowym było podobne u chorych na POChP i u osób zdrowych [19]. Co więcej, stężenia prostaglandyny były wykrywalne zaledwie u połowy badanych.

W niniejszym badaniu stwierdzono znamienne wyższe stężenia LTE₄ w moczu w czasie zaostrzenia w porównaniu z grupą kontrolną. Nie obserwowano natomiast różnic między średnimi stężeniami LTE₄ w okresie zaostrzenia i w czasie stabilizacji objawów choroby. Obserwacje te są zgodne z wynikami opublikowanymi przez Michelletto i wsp., którzy porównywali stężenia LTE₄ w moczu w stabilnym okresie POChP, zaostrzeniu choroby, grupie osób zdrowych oraz w grupie chorych z łagodną astmą atopową [20]. Syntezę leukotrienów w zaostrzeniu i w okresie stabilizacji choroby oceniano w dwóch niezależnych grupach chorych, co odróżnia tamto badanie od prezentowanego. Autorzy stwierdzili znamienne wyższe, w porównaniu z grupą kontrolną, stężenia LTE₄ w moczu u chorych w zaostrzeniu POChP oraz u pacjentów z przewlekłą, łagodną astmą. Stężenia LTE₄ nie różniły się istotnie między grupą kontrolną a chorymi ze stabilnym przebiegiem POChP, jak również między przebiegiem stabilnym a zaostrzeniem POChP. Co ciekawe, średnie stężenie LTE₄ w zaostrzeniu POChP było zbliżone do stężenia obserwowanego u chorych z łagodną astmą i dodatnim wywiadem atopowym.

Brak różnic w syntezie LTE_4 w POChP w porównaniu z grupą kontrolną stwierdzili także Mierzejewska i wsp. w moczu i kondensacie powietrza wydechowego [21]. Shindo i wsp. obserwowali natomiast znamienne wyższe stężenia LTE_4 w surowicy w zaostrzeniu w porównaniu z okresem stabilnego POChP [22]. Ta różnica w stosunku do niniejszego badania może wynikać z innej metody oznaczania LTE_4 oraz jego pomiaru w surowicy, a nie, jak w omawianym badaniu, w moczu. Stężenie LTE_4 w okresie stabilizacji objawów, podobnie jak w prezentowanym badaniu, nie różniło się od grupy kontrolnej.

Konfrontując niniejsze wyniki z wynikami innego badania przeprowadzonego w tym samym ośrodku zauważono, że stężenia LTE_4 w moczu u chorych w okresie zaostrzenia POChP były zbliżone do stężeń stwierdzanych przez Bochenek u pacjentów ze stabilną astmą alergiczną, u których analizowano stężenie LTE_4 w moczu w astmie atopowej w okresie stabilnym oraz po prowokacji alergenem [23]. O ile podstawowe stężenie LTE_4 w moczu w astmie atopowej było zbliżone do obserwowanego w zaostrzeniu POChP, o tyle po prowokacji alergenem (która w założeniu stanowi model zaostrzenia choroby) wzrastało prawie 2,5-krotnie, osiągając stężenia nieobserwowane w POChP.

W omawianym badaniu wykazano zależność między liczbą wypalonych papierosów, wyrażoną w paczkolatach, a stężeniem LTE_4 w moczu, zarówno w zaostrzeniu, jak i w okresie stabilnym. Pośrednio pozostaje to w zgodności z doniesieniami na temat wpływu palenia tytoniu na rodzaj komórek zapalnych w drogach oddechowych. W badaniach Amina i wsp. obserwowano znamienne wyższą liczbę mastocytów i eozynofiliów, w głównej mierze odpowiedzialnych za ustrojową syntezę leukotrienów cysteinylowych, w błonie śluzowej oskrzeli bezobjawowych palaczy w porównaniu z osobami niepalącymi [24]. Towarzyszyło temu pogrubienie warstwy tenascyny i lamininy oraz zaburzenie ciągłości nabłonka dróg oddechowych. Także w mięszu płucnym palaczy, uzyskanym w wyniku resekcji płuca z powodu raka, stwierdzano obecność mastocytów w nabłonku drobnych oskrzeli, co sugeruje potencjalny związek tych komórek z paleniem i w konsekwencji z rozwojem POChP [25].

Wydaje się, że zwiększona synteza LTE_4 w zaostrzeniu POChP, jakkolwiek słabiej wyrażona niż w zaostrzeniu astmy atopowej, wynika głównie z nasilenia procesu zapalnego, którego konsekwencją jest dalszy napływ komórek efektorowych, w tym neutrofilów, makrofagów, eozynofiliów oraz aktywacja obecnych w ścianie oskrzeli komórek tucznych.

Porównując stężenia LTE_4 i $9\alpha11\beta\text{PGF}_2$ w zaostrzeniu POChP ze stężeniami obserwowanymi po próbach prowokacyjnych w astmie alergiczej, należy przyznać, że znaczenie tych eikozanoidów w rozwoju obturacji w zaostrzeniu POChP wydaje się jedynie drugorzędne. Postulowane w wielu pracach próby zastosowania antagonistów receptorów cysLT1 lub leków blokujących syntezę leukotrienów cysteinylowych zarówno w stabilnym okresie, jak i w zaostrzeniu POChP, nie wydają się zasadne. Z drugiej jednak strony, niniejsza praca opierała się na pomiarze ogólnoustrojowym mediatorów, które w rzeczywistości są syntetyzowane i wywierają swoje działanie lokalnie. Być może dalsze badania nad bronchospastycznymi eikozanoidami analizujące ich stężenia w miejscu powstawania, czyli w mięszu płuc i ścianie oskrzeli, w popłuczynach oskrzelowo-pęcherzykowych lub płwocinie indukowanej, zweryfikują wyniki niniejszej pracy.

Wnioski

Stężenia LTE_4 i $9\alpha11\beta\text{PGF}_2$, oznaczane w moczu u chorych na POChP w okresie stabilnym, nie różnią się istotnie od stężeń osób zdrowych. Stężenia tych eikozanoidów w moczu oraz $9\alpha11\beta\text{PGF}_2$ w surowicy w zaostrzeniu POChP są zbliżone do stężeń w okresie stabilnym. U chorych na POChP w okresie zaostrzenia obserwowano natomiast znamienne wyższe stężenia LTE_4 w moczu i podwyższone stężenia $9\alpha11\beta\text{PGF}_2$ w surowicy w porównaniu z osobami zdrowymi. Stężenia badanych eikozanoidów korelują z liczbą wypalonych papierosów w grupie chorych na POChP.

Biorąc pod uwagę wyniki powyższych badań, wydaje się, że rola eikozanoidów w patogenezie obturacji oraz rozwoju zaostrzenia POChP jest drugorzędna, a ich zwiększone stężenia, stwierdzone w materiale pobranym w okresie zaostrzenia, wynikają z nasilenia procesu zapalnego spowodowanego napływem licznych komórek zapalnych do błony śluzowej oskrzeli i mięszu płuc.

Konflikt interesów

Autorzy nie zgłaszają konfliktu interesów.

Piśmiennictwo

1. Global initiative for Chronic Obstructive Lung Disease. Global strategy for the diagnosis, management, and prevention of chronic obstructive pulmonary disease (2006).
2. Pierzchała W., Barczyk A., Górecka D. i wsp. Zalecenia Polskiego Towarzystwa Chorób Płuc rozpoznawania i leczenia przewlekłej obturacyjnej choroby płuc (POChP). *Pneumonol. Alergol. Pol.* 2010; 78, 5: 318–347.
3. Droszcz W. Przewlekła obturacyjna choroba płuc wymaga przymiotników: „niezawiniona POChP”, „astmopodobna POChP”, „rozedomowa POChP”. *Pneumonol. Alergol. Pol.* 2006, 74, 132: 134.

4. Stanescu D., Sanna A., Veriter C. i wsp. Airway obstruction, chronic expectoration and rapid decline in FEV₁ in smokers is associated with increased levels of sputum neutrophils. *Thorax* 1996; 51: 267–271.
5. Wenzel S.E., Szeffler S.J., Leung D.Y.M., Sloan S.I., Rex M.D., Martin R.J. Bronchoscopic evaluation of severe asthma: persistent inflammation associated with high dose glucocorticoids. *Am. J. Respir. Crit. Care Med.* 1997; 156: 737–747.
6. Jatakano A., Uasuf C., Maziak W., Lim S., Chung K.F., Barnes P.J. Neutrophilic inflammation in severe persistent asthma. *Am. J. Respir. Crit. Care Med.* 1999; 160: 1532–1536.
7. O'Sullivan S., Cormican L., Faul J.L. i wsp. Activated, cytotoxic CD8+ T lymphocytes contribute to the pathology of asthma death. *Am. J. Respir. Crit. Care Med.* 2001; 164: 560–564.
8. Louis R.E., Cataldo D., Buckley M.B. i wsp. Evidence of mast-cell activation in subset of patients with eosinophilic chronic obstructive pulmonary disease. *Eur. Respir. J.* 2002; 20: 325–331.
9. Balzano G., Stefanelli F., Iorio C. Eosinophilic inflammation in stable chronic obstructive pulmonary disease. Relationship with neutrophils and airway function. *Am. J. Respir. Crit. Care Med.* 1999; 160: 1486–1492.
10. Zhu J., Qiu Y.S., Majumdar S., Gamble E. i wsp. Exacerbations of bronchitis: bronchial eosinophilia and gene expression for interleukin-4, interleukin-5, and eosinophil chemoattractants. *Am. J. Respir. Crit. Care Med.* 2001; 164: 109–116.
11. Gizycki M.J., Hattotuwa K.L., Barnes N., Jeffery P.K. Effects of fluticasone propionate on inflammatory cells in COPD: an ultrastructural examination of endobronchial biopsy tissue. *Thorax* 2002; 57: 799–803.
12. Caughey G.H. Roles of mast cell tryptase and chymase in airway function. *Am. J. Physiol.* 1989; 257: L39–L46.
13. Sekizawa K., Caughey G.H., Lazarus S.C. Mast cell trypase cause airway smooth muscle hyperresponsiveness. *J. Clin. Invest.* 1989; 83: 175–179.
14. Sommerhoff C.P., Caughey G.H., Finkbeiner W.E. Mast cell chymase: a potent secretagogue for airway gland serous cells. *J. Immunol.* 1989; 142: 2450–2456.
15. Vignola A.M., Kips J., Bousquet J. Tissue remodeling as a feature of persistent asthma. *J. Allergy Clin. Immunol.* 2000; 105: 1041–1053.
16. Anthonisen N.R., Manfreda J., Warren C.P. i wsp. Antibiotic therapy of the exacerbations of chronic obstructive pulmonary disease. *Ann. Intern. Med.* 1987; 106: 196–204.
17. Pesci A., Rossi G.A., Bartorelli G., Aufiero A., Zanon P., Olivieri D. Mast cells in the airway lumen and bronchial mucosa of patients with chronic bronchitis. *Am. J. Respir. Crit. Care Med.* 1994; 149: 1311–1316.
18. Grashoff W.F., Sont J.K., Sterk P.J. i wsp. Chronic obstructive pulmonary disease: role of bronchiolar mast cells and macrophages. *Am. J. Pathol.* 1997; 151: 1785–1790.
19. Montuschi P., Kharitonov S.A., Ciabattini G., Barnes J. Exhaled leukotrienes and prostaglandins in COPD. *Thorax* 2003; 58: 585–588.
20. Micheletto C., Visconti M., Trevisan F. i wsp. LTE₄ urinary levels in stable COPD and COPD exacerbations compared with those from atopic asthmatics and normals. *ATS 100th International Conference, 2004; Abstract book A: 769.*
21. Mierzejewska M.J., Targowski T., Jahntz-Różyk K. Leukotrieny cysteinylowe w moczu i kondensacie powietrza wydechowego u chorych na astmę i przewlekłą obturacyjną chorobę płuc. *Adv. Clin. Exp. Med.* 2005; 14: 29–33.
22. Shindo K., Hirai Y., Fukumura M., Koide K. Plasma levels of leukotriene E₄ during clinical course of chronic obstructive pulmonary disease. *Prostaglandins Leukot. Essent. Fatty Acids* 1997; 56: 213–217.
23. Bochenek G. Aktywacja mastocytów w różnych modelach klinicznych napadu astmy oskrzelowej. Rozprawa habilitacyjna. Uniwersytet Jagielloński Collegium Medicum, Wydział Lekarski. Wyd. I, 2006.
24. Amin K., Ekberg-Jansson A., Lofdahl C.G., Venge P. Relationship between inflammatory cells and structural changes in the lungs of asymptomatic and never smokers: a biopsy study. *Thorax* 2003; 58: 135–142.
25. Grashoff W.F., Sont J.K., Sterk P.J. i wsp. Chronic obstructive pulmonary disease: role of bronchiolar mast cells and macrophages. *Am. J. Pathol.* 1997; 151: 1785–1790.